

Utveckling av markanvändning och vegetation i Söderåsens Nationalpark från senare delen av jägarstenåldern till nutid

Karoliina Ründla

Examensarbeten i geologi vid Lunds universitet,
kandidatarbete, nr 734
(15 hp/ECTS credits)

Geologiska institutionen
Lunds universitet
2026

Utveckling av markanvändning och vegetation i Söderåsens Nationalpark från senare delen av jägarstenåldern till nutid

Kandidatarbete
Karoliina Ründla

Geologiska institutionen
Lunds universitet
2026

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6	4.3 Kartor, tabeller och illustrationer	13
Abstract	7	4.4 Relevanta platser och självguidnings- brochyren	13
1. Introduktion	8	4.5 Avgränsningar	14
1.1 Syfte och frågeställningar	8	5 Resultat	14
2. Bakgrund	8	5.1 Vegetationsutveckling och markanvänd- ning	14
2.1 Paleoekologi och dess betydelse för na- turskydd	8	5.1.1 Yngre mesolitikum/senare delen av jägar- stenåldern	14
2.2 Paleoekologiska metoder	9	5.1.2 Neolitikum/Bondestenåldern	14
2.3 Historiska källor	9	5.1.3 Bronsåldern	15
2.3.1 Historiska kartor	9	5.1.4 Järnåldern	15
2.3 Arkeologiska fynd	10	5.1.5 Medeltid	16
2.4 Naturvägledning	10	5.1.6 Modern tid	16
3. Områdesbeskrivning	10	5.2 Arkeologiska material	16
3.1 Nationalparkens historia och syfte	10	5.2.1 Förhistoriska fynd	16
3.2 Paleoekologiska data från området	10	5.2.2 Fossil åkermark	16
3.3 Lokalbeskrivning	11	5.3 Historiska källor och nutida fotografier	16
3.3.1 Geografi	11	5.3.1 Kartor	16
3.3.1.1 Klimat	11	5.3.2 Teckningar	18
3.3.1.2 Hydrologi	11	5.4 Naturvandring — platser	20
3.3.2 Geologi	11	5.4.1 Plats 1: Jägarstenåldern — Boplats	20
3.3.3 Vegetation och markanvändning	12	5.4.2 Plats 2: Röjningsrösen	20
3.3.4 Arkeologiska fynd	13	5.4.3 Plats 3: Stensättning A	21
4. Metod	13	5.4.4 Plats 4: Stensättning B	21
4.1 Litteraturstudie	13	5.4.5 Plats 5: Stensättning C	21
4.2 Historiska kartor och illustrationer	13		

Innehållsförteckning

5.4.6 Plats 6: ”Skära Lid, Öfre delen”	22	6.8 Vidare forskning	25
5.4.7 Plats 7: ”Skäralid”	22	6.9 Slutsats	25
5.4.7 Plats 8: ”Skäralid i Skåne”	22	7. Tack	25
6. Diskussion	22	8. Källhänvisning	25
6.1 Varför den här studien är viktig	22		
6.2 Plats 1— Boplatsen	22		
6.2.1 Rönneholm och Ageröds mosse	22		
6.3 Plats 2— Röjningsrösen	23		
6.4 Plats 3, plats 4 och plats 5— Stensätt- ningarna	23		
6.5 Plats 6, plats 7 och plats 8— Teckningar- na	24		
6.6 Anpassning av information till självguid- ningsbrochyren	24		
6.7 Arbetsprocess	24		

Omslagsbild: Söderåsens Nationalpark, bild tagen av Karoliina Ründla, 2025.

Sammanfattning

Karoliina Ründla

Ründla, K., 2026: Utveckling av markanvändning och vegetation i Söderåsens Nationalpark från senare delen av jägarstenåldern till nutid . *Examensarbeten i geologi vid Lunds universitet*, 15 hp, Nr. 734.

Denna studie undersöker vegetationsutveckling och förändring av markanvändning Söderåsens nationalpark under de senaste cirka 8000 åren, från den senare delen av jägarstenåldern fram till idag. Syftet är att sammanställa paleoekologiska och historiska data för att öka förståelsen för sambandet mellan geologi, vegetation och mänsklig påverkan samt att använda informationen som grund för en självguidande naturvandring. Studien bygger på en litteraturstudie där paleoekologiska undersökningar, historiska källor och arkeologiska fynd har analyserats. Särskilt fokus har lagts på pollenanalytiska studier från Skärålid och Härsnäsområdet samt historiska kartmaterial, teckningar och lämningar såsom röjningsrösen och stensättningar. Resultatet visar att området genomgått stora förändringar sedan jägarstenåldern. Den tidiga lövskogen som dominerades av hassel, lind och ek, har successivt förändrats på grund av förändringar i klimat och mänsklig markanvändning. Jordbruk, bete och skogsbruk har haft stor påverkan på landskapet, särskilt under sen bronsålder och tidig järnålder och framåt. Bockskogen som idag dominerar nationalparken är därför inte endast ett naturligt landskap utan också resultatet av långvarig mänsklig påverkan. Studien visar även att naturvägledning och självguidande material kan användas för att synliggöra sambandet mellan natur- och kulturhistoria. Genom att koppla vegetation, geologi och arkeologiska lämningar till specifika platser i landskapet kan besökare få en djupare förståelse för hur Söderåsen förändrats över tid.

Nyckelord: Söderåsens Nationalpark, vegetationsutveckling, markanvändning, paleoekologi, pollenanalys,

Handledare: Mats Rundgren

Ämnesinriktning: Geologi

Karoliina Ründla, Geologiska institutionen, Lunds universitet, Sölvegatan 12, 223 62 Lund, Sverige. E-post: ka6236ru-s@student.lu.se

Development of landuse and vegetation in Söderåsen National Park from the late stoneage to the present day

Abstract

Karoliina Ründla

Ründla, K., 2026: Development of landuse and vegetation in Söderåsen National Park from the late stoneage to the present day, Dissertations in Geology at Lund Univeristy, 15 hp, Nr. 734.

This study explores vegetation development and land-use changes in Söderåsens National Park during the last approximately 8000 years, from the later hunter-gatherer period to the present day. The aim is to put together palaeoecological and historical data to increase understanding of the relationship between geology, vegetation, and human impact, and use this information as the basis for a self-guided nature trail. The study is based on a literature review in which palaeoecological studies, archaeological findings, historical maps and illustrations were analyzed. Focus was placed on pollen analytical studies from the Skärålid and Härån areas, as well as historical cartographic material and remains such as clearance cairns and stone settings. The results show that the landscape has undergone major changes since the hunter-gatherer period. The early deciduous forest, dominated by hazel, linden and oak, gradually changed through climatic variations and human land use. Agriculture, grazing, and forestry have had a major influence on the landscape, especially from the Late Bronze Age and Early Iron Age onward. The beech forest that dominates the national park today is therefore not only a natural landscape but also the result of long-term human influence. The study also demonstrates that nature interpretation and self-guided educational material can be used to highlight the relationship between natural and cultural history. By connecting vegetation, geology and archaeological remains to specific locations in the landscape, visitors can gain a deeper understanding of how Söderåsen has changed over time.

Keywords: Söderåsen National Park, vegetation development, land use, paleoecology, pollen analysis

Supervisor(s): Mats Rundgren

Subject: Quaternary Geology

Karoliina Ründla, Geologiska institutionen, Lunds universitet, Sölvegatan 12, 223 62 Lund, Sverige. E-post: ka6236ru-s@student.lu.se

1. Introduktion

Detta projekt började som en förfrågan från Söderåsens nationalpark som önskade öka informationen kring vegetationsutvecklingen och markanvändningen i området. Det finns en hel del kulturlandskap som besökare kan ta del av, men inte mycket kring hur det såg ut under tidsperioder närmare den senaste istiden. Målet är att utöka kunskapen kring geologin, vegetationen och människans påverkan på landskapet. Denna studie består av en litteraturstudie som är baserad på publikationer och paleoekologiska data från Skärålid och Härsnäs, samt en analys av olika typer av historiska källor och arkeologiska fynd.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att sammanställa paleoekologiska studier och information från historiska källor om markanvändningsförändringar och vegetationsutveckling i Söderåsens Nationalpark med fokus på tiden sedan senare delen av jägarstenåldern (under de senaste ca 8000 år sedan). Det här utförs för att kunna bidra med vidare kunskap om hur geologi, vegetation och människans påverkan hör ihop för besökare. Målet är att kunna bidra med denna information till nationalparken i form av en utställning med ett

bildspel och en självguidningsbroschyr med platsanknytningar för besökare. Studien har dessa frågeställningar:

- Hur har vegetationsammansättningen i området förändrats från senare delen av jägarstenåldern fram till idag?
- Hur har markanvändningen i området förändrats från senare delen av jägarstenåldern fram till idag?
- Vilka platser i området är relevanta och intresseväckande att framhäva i självguidningsbroschyren?
- Hur kan man på bästa sätt tillgängliggöra fakta i broschyren för att den geologiska informationen ska vara förståelig?

2. Bakgrund

2.1 Paleoekologi och dess betydelse för naturskydd

Paleoekologi är en gren inom geologi som fokuserar på studier av fossila ekosystem och hur de har påverkats av klimatförändringar (Birks, 2012). Den informationen kan sedan appliceras på nutida ekosystem för att kunna säga något om hur framtida ekosystem kan

Figur 1: Karta över Söderåsens nationalpark, undersökningsområdet är utmarkerad i den röda kvadraten (Lantmäteriet, u.å.-a)

komma att se ut. Den data som samlas in kommer från olika källor där informationen är välbevarad, så som torv, träringar eller sediment. Den informationen kan vara i form av till exempel fossila pollen, som indikerar på vad för vegetation som befunnit sig i området. Med hjälp av detta kan man rekonstruera vegetationsammansättningen från diverse tidsperioder, och bygga upp en bild om hur landskap har sett ut. Detta är nödvändigt för att urskilja vilka ekosystem som är anpassade till vilka typer av klimat och ekosystem som har påverkats av människor eller naturliga faktorer, och hur de olika faktorerna påverkar biodiversiteten. Paleoekologiska studier kan dessutom hjälpa att identifiera vilka områden som är skyddsvärda, där det ingår områden med hög biodiversitet eller områden som fungerar som tillflyktsorter under tuffare förhållande. Dessa är viktiga att bevara för fungerade ekosystem idag och på bästa sätt kunna återskapa gamla ekosystem (Birks, 2012).

2.2 Paleoekologiska metoder

I denna studie kommer det att analyseras pollendiagram för att kunna dra slutsatser om vegetationsutvecklingen och markanvändningen i Söderåsens nationalpark (Bergman, 2000; Björkman, 2001). Pollenanalys är en central metod för att kunna rekonstruera vegetations- och landskapsutveckling. Pollen, från vegetation, kan under lång tid bevaras i våta miljöer, som i till exempel sjösediment, kulturlager eller torvmossor, som sedan fungerar som stratigrafiska arkiv när lager byggs på av nya. Analysen utförs genom att mikroskopiskt identifiera och kvantifiera pollen-korn för att sätta ihop en vegetationssammansättning över tid. För att kunna säkerställa kronologin i fynden används kol-14-datering, som bygger på sönderfall av den radioaktiva kol-14 isotopen. Denna isotop tas upp av levande organismer och börjar sedan sönderfalla efter organismerna dör, och genom att mäta den halt som finns kvar, kan man bestämma åldern för organiskt material. Makrofossilanalys är ytterligare en metod som används för att undersöka tidigare vegetation och miljöförhållanden genom lämningar såsom exempel ben, lövfragment och frön. Dendrokronologi, alltså att åldersbestämma trä genom att analysera årsringar, används också som en paleoekologisk metod, då till-

växten talar om åldern och om till exempel klimatet och näringstillgången trädet hade inom ett visst år (Barnosky m.fl., 2017; H. H. Birks, 2017; Koppes & Lerner, 2025; Smith & Lewis, 2007).

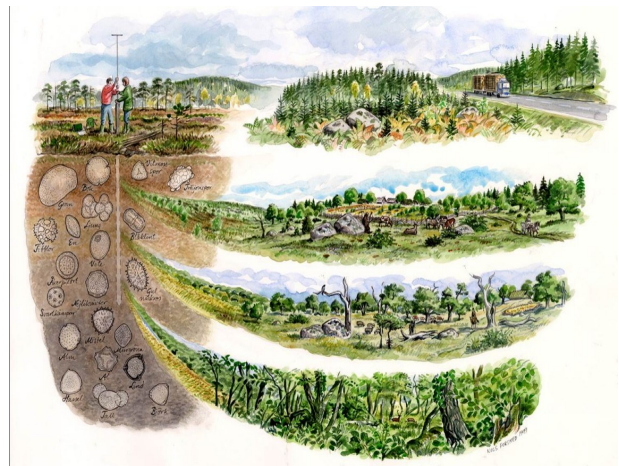
2.3 Historiska källor

2.3.1 Landskapsillustrationer

Landskapsillustrationer användas som ett medel för att kunna dra vissa slutsatser kring hur landskapet kan ha sett ut. Dessa kan vara bestående av antingen illustrationer som har gjorts i nutiden utifrån paleoekologisk data för att enklare kunna visa hur ett landskap potentiellt har sett ut, eller historiska målningar gjorda av tidigare besökare. Dessa illustrationer och målningar är grundläggande för landskapsrekonstruktioner, däremot kan det vara så att de historiska målningarna inte är helt verklighetstroga (Frag-Miller m.fl., 2013).

2.3.2 Historiska kartor

Historiska kartor är en viktig källa vid landskapsrekonstruktion. Genom tiderna har människor karterat områden för olika syften, och dessa kartor bidrar idag med hur landskapet har utvecklats över tid. Kartmaterialet kan innehålla allt från detaljerade kartor inom specifika områden till större översiktskartor där vegetation, markanvändning och bebyggelse dokumenterats. Samtidigt är det viktigt att vara medveten om att historiska kartor inte alltid ger en helt korrekt eller fullständig bild av verkligheten, eftersom de kan vara förenklade eller anpassade utefter syftet med kartan (Riksantikvarieämbetet, 2017).

Figur 2: Exempel på hur en landskapsillustration kan se ut gjord av Nils Forshed (1999).

2.4 Arkeologiska fynd

Arkeologiska fynd utgör en central kunskapskälla för att förstå sig på människors liv och landskapsutnyttjande under förhistorisk och historisk tid (Anglert & Olsson, 2004; Cserhalmi, 1997; Gren, 1996). Genom materiella lämningar såsom redskap, gravar och röjningsrösen kan rekonstruktioner av tidigare bosättningsmönster och markanvändningen byggas upp. Fynden kan ge information om allt från vardagliga aktiviteter till rituella traditioner, som är extra användbart i perioder där skriftliga källor saknas eller är begränsade. En aspekt av arkeologiska fynd är att de ofta kan kopplas till specifika aktiviteter i landskapet. Röjningsrösen är exempel på detta och uppkommer när bönder rensar mark från sten för att kunna bryta den för odling. Dessa stenar läggs i högar och gjordes varje gång ny mark skulle brytas. Fossil åkermark är ett samlingsbegrepp för övergivna odlingsystem. Närvaron av en fossil åkermark används till för att identifiera jordbrukssystem och markanvändning, där i södra Sverige har dessa lämningar kopplats till jordbruk sedan bronsåldern och äldre järnåldern (Anglert & Olsson, 2004; Cserhalmi, 1997; Gren, 1996).

2.5 Naturvägledning

Naturvägledning är en kommunikationsform som skapar möjligheter för människor att uppleva och få kunskap om naturen och kulturlandskapet (Naturvårdsverket, 2018). Huvudfokuset ligger i att förmedla hur samspelet mellan människan och naturen ser ut. Det fungerar dessutom som ett sätt för allmänheten att få ta del av ett skyddat område. Det som skiljer naturvägledning med naturinformation är att vägledningen innehåller också dialog och ömsesidig kommunikation mellan sändaren och mottagaren. Målet med naturvägledning är inte bara att kunna bidra med fördjupad kunskap, men också skapa minnen och uppmuntra till tankar, handlingar och engagemang. På så sätt hjälper det till i processen för att ta hand om naturen och öka hållbart nyttjande. Det finns flera sätt att naturvägleda på, både bemannat och obemannat. Det bemannade är ett mer personligt mötande, där kommunikation och informationsbyte sker mellan både den som utför vägledningen och andra deltagare. Exempel på detta är den mer klassiska guidningen genom ett

område där en eller flera personer leder en genom ett område. Den obemannade naturvägledningen är självguidande, så som natur- och kulturstigar eller utställningar utomhus. Dessa är oftast alltid tillgängliga och ger besökare utrymmet i att utforska naturen i den takt man vill. självguidningsbrochyrer är exempel på detta, där det finns en karta tillgänglig med platsanknytningar; där vardera plats har en informationsruta. Kopparhattsrundan och Hjortspårngrundan i Söderåsens nationalpark är bra exempel på detta (Naturvårdsverket, 2018).

3. Områdesbeskrivning

3.1 Nationalparkens historia och syfte

Söderåsens nationalpark har varit en populär plats redan sedan 1800-talet, dit flertal turister reste för att få ta del av naturen och utsiktterna området har att erbjuda. Vid 1800-talets slut blev området mer tillgängligt när järnvägen etablerades och flertal besöksplatser byggdes i området därefter. Det ökande turistandet bidrog med uppbyggnaden av ett turisthotell under 1906. Dammen som finns där idag byggdes cirka 20 år senare i Skärån för att möjliggöra fiske för besökare. Nationalparken invigdes 2001 och har varit under arbete för att bli skyddad sedan 1960 av länsstyrelsen och har under flertal år varit en del av skyddsplanen för Naturvårdsverket.

Syftet var, och är även idag, att kunna bevara naturligt landskap då människor har generellt haft stor påverkan medan man dessutom bevarar kulturlandskapet; vilket täcker 1620 hektar (Bergquist, 2001; Söderåsens Nationalpark, u.å.-b).

3.2 Paleoekologiska data från området

De tidigare undersökningar som har utförts gällande vegetation- och landskapsutvecklingen är få, och de flesta dateringarna som har utförts har gett åldrar mellan 1500–4000 år sedan. Göransson (1999) har dock utfört en pollenanalys som sträcker sig längre tillbaka baserad på en borrhäls från torvmarken ”Härsnäs West” som har den äldsta dateringen från området på cirka 8000 kalenderår, vilket hamnar på senare delen av jägarstenåldern. Bergman (2000) utförde en paleoekologisk undersökning av området i samband med

nationalparkens invigning, där två torvmarker undersöktes vid Höja och Skäralid. Höja-data har den äldsta åldern på 4000 kalenderår vid ca 80 cm i djup. Lagerföljden från Skäralid når ca 1700 år med ett djup på 90 cm. Damber (2020) och Rundgren m.fl. (2025) undersökte sedimenten i Odensjön och analyserade både makrofossil och pollen, med fokus på de senaste 500–600 årens vegetationsutveckling.

3.3 Lokalbeskrivning

3.3.1 Geografi

Söderåsen är belägen i nordvästra Skåne och sträcker sig från Åstorp i nordväst till Röstånga i sydost. Nationalparken befinner sig på den sydöstra delen av horsten. Plataömråden når i allmänhet omkring ca 150 m ö.h., och Skäralidravinen är ca 60 meter djup räknat från ravinkanten till dalbotten. Den högsta punkten inom parken befinner sig vid Magleröd, cirka 212 m ö.h. (Bergman, 2000; Lantmäteriet, u.å.-a; Svalöv kommun, 2024).

3.3.1.1 Klimat

Söderåsen har en hög humiditet, vilket orsakar ett fuktigare klimat. Med en medelnederbörd på cirka 800–900 mm/år, som håller sig jämn under året och en medeltemperatur på 7 °C. Slätten som omger Söderåsen har lägre medelnederbörd, på 600–700 mm/år. Det humida klimatet bidrar till ökad urlakning av näringsämnen i de övre markskikten, vilket påverkar vegetationstyperna. Temperaturen och humiditeten varierar dock i området med en högre humiditet i ravinen på grund av vattenkällorna och en generellt lägre temperatur på grund av mängden sol som når in. (Bergman, 2000; Bjuv kommun, u.å.; Fiske- sjö & Sandbring, 2009).

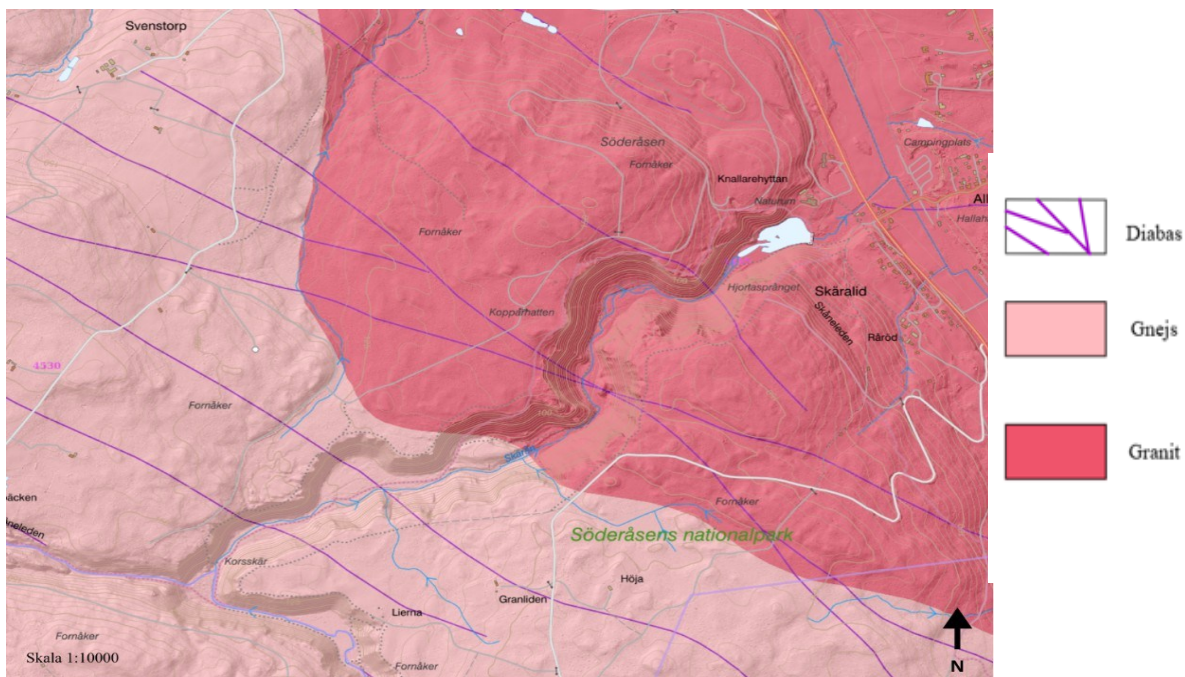
3.3.1.2 Hydrologi

Hydrologin i området består främst av mindre avrinningsområden där alla tillhör Rönneåns huvudavrinningsystem, som i sig rinner från Ringsjön (Bergman, 2000; Bergquist, 2001; Naturvårdsverket, 2001). Skärån har den största avrinningen och börjar där Deje- bäcken och Kvärkabäcken möts, vilket ligger ungefär 3 km in i dalen vid Korsskär. Deje- bäcken får sitt vatten huvudsakligen från mossen i Traneröd och vid Klåveröd i nord- väst. Kvärkabäckens huvudsakliga vattentill-

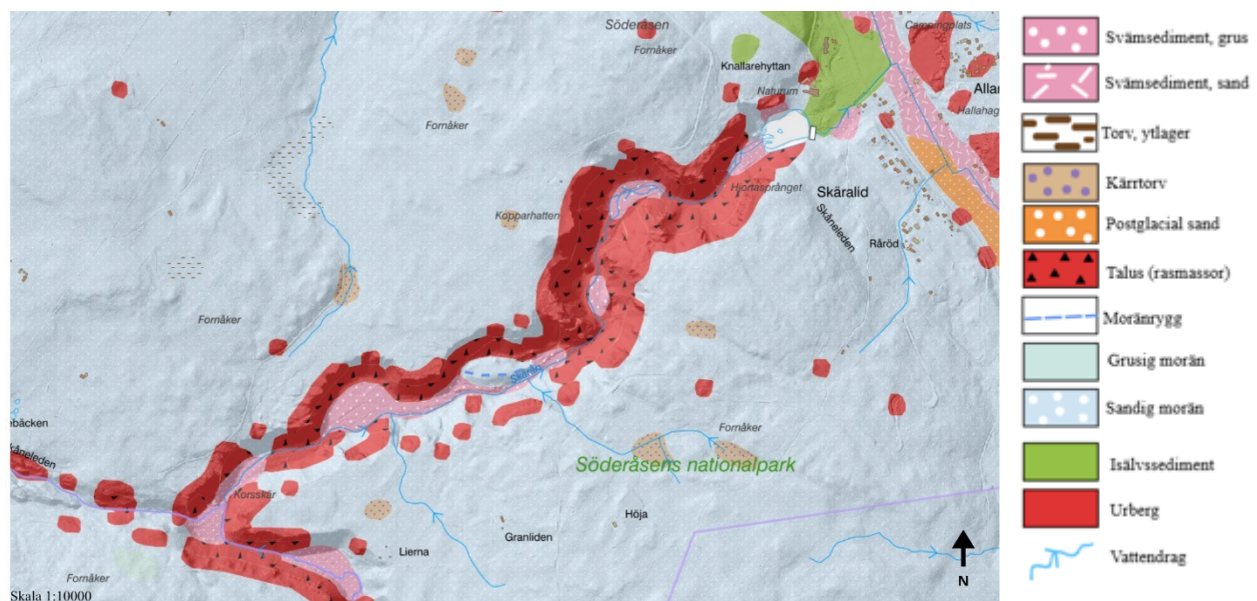
försel kommer från Bokholmens mosse och även från Svartsjö. Skärån har dessutom små flöden från källsprången på dalsidorna samt kärren på plåtåerna och vattenflödet varierar beroende på nederbörd. Ån rinner slutligen ut i en konstgjord damm, Skärdammen, som anlades 1920–1930. Det finns dessutom Härnsäsdammarna och kärret som ligger norr om dammarna, söder om Skärån. Dammarna var från början karpdammar som byggdes i början av 1900-talet och dessa avvattnas till Hästbäcken. Söderåsens nationalpark har också en naturlig sjö, Odensjön, som är en källsjö och avrinner genom Ärlabäcken (Bergman, 2000; Bergquist, 2001; Natur- vårdsverket, 2001).

3.3.2 Geologi

Nationalparken ligger på en horst kallad Sö- deråsen, som är en av de sex horstar som finns i Skåne och är en del av Tornquistzonen. Berggrunden i området domineras fram- för allt av granit och granitisk gnejs med en- staka gångar av diabas som rör sig i nordväst- lig till sydostlig riktning. Gnejsen är en blandning av ljusrosa och ljusgrå färg, som är typisk för den sydvästsvenska gnejsen. Berg- grunden går i dagen längst med Skärån med en hög vittring längs med klipporna som har bildat talus. Morän, framför allt sanding-siltig morän, täcker de större ytorna på platsen, både uppe på plåtåerna och i ravinen, med inslag av kärrtorv. Dess generella mäktighet är kring 5–10 m, med moränmäktigheter upp mot 30 meter utanför Slättåkra och Klå- verödsgården. Moränen är normalblockig och innehåller block som är del av underliggande berggrund, där det är vanligare med små block och sten. Lerhalten hos de områdena med lerig morän kan vara upp till 15% och i andra områden kan moränen innehålla mer lerskiffer. Det finns små moränryggar i ravi- nen tillsammans med isälvsavlagringar, och vid vattendraget påträffas grusigt svämsedi- ment (Ringberg, 1984; Sveriges geologiska undersökning, u.å.-b, u.å.-a).

Figur 3: Berggrundskarta (1:50 000 - 1:250 000) med LiDAR-höjddata (Lantmäteriet, u.å.-b) och berggrundsdata från Sveriges Geologiska Undersökning (u.å.-a).

Figur 4: Jordartskarta (1:25 000–1:100 000 med LiDAR-höjddata (Lantmäteriet, u.å.-b) och jordartsdata från SGU (u.å.-b).

3.3.3 Vegetation och markanvändning

Söderåsens nationalpark har i huvudsak en lövskog där boken (*Fagus sylvatica*) dominerar inom stora delar av området, främst i närheten av Skärallids- och Kvärka-dalarna (Bergman, 2000; Bergquist, 2001). Björk (*Betula spp.*), hassel (*Corylus avellana*), ek (*Quercus spp.*) lönn (*Acer spp.*) och avenbok (*Carpinus betulus*) finns i bokskogen och vid rasbrantshällar. Söder om Skärån finns odlad

gran tillsammans med pionjärarter som björkar, asp (*Populus tremula*) och klibbal (*Alnus glutinosa*). I de mer skuggade och näringsfattiga skogarna finns det inte tillgång till mycket markväxtlighet, med undantag av vitsippor (*Anemone nemorosa*). Emellertid finns det områden med större ljusinsläpp med en rikare växtlighet så som blåbär (*Vaccinium myrtillus*), skogsstjärna (*Trientalis europaea*) och olika mossor och lavar. Vissa områden i ravinen har inslag av blåsippor (*Hepatica nobi-*

lis). Parken har också planterade trädslag, bortsett från gran, såsom lärk (*Larix decidua*), sykomorlön (Acer pseudoplatanus) och rödek (*Quercus rubra*). Det finns en liten andel som är jordbruksmark och används i huvudsak till betesmark med några små åkrar. Det finns ingen aktiv jordbruksverksamhet, utan stora delar är naturpräglad och vilande (Bergman, 2000; Bergquist, 2001).

3.3.4 Arkeologiska fynd

Det har hittats ett flertal arkeologiska fynd som sträcker sig från olika tidsperioder, med de flesta som inte har en bestämd ålder till sig (Riksantikvarieämbetet, u.å.; Söderåsens Nationalpark, u.å.-a). Det finns ett antal stensättningar som tros vara från bronsåldern till järnåldern baserat på deras utseende. Det finns även mindre fynd av en skafthålsyxa och i närheten av Hjortasprånget finns kvarlevor av en boplats, där det hittas flintavslag och skörbrändastekar. Majoriteten av parkens yta är fossilåkermarker, med upp mot 5000 röjningsrösen. Det finns två uppsättningar av stenmurar vid Skärån som är olika gamla. Stenmurarna som går längs Skärån har ingen exakt ålder men tros vara upp till 1000 år gamla medan de murarna som är tvärgående är yngre, ungefär 150 år gamla (Riksantikvarieämbetet, u.å.; Söderåsens Nationalpark, u.å.-a).

4. Metod

4.1 Litteraturstudie

Den metod som användes för denna studie var en litteraturstudie, där relevanta artiklar, hemsidor och böcker söktes upp. Handledaren Mats Rundgren bidrog också med relevanta referenser. Sökningarna utfördes i bibliotekens söktjänst Finn, Web of Science och Google/Google scholar med sökorden "Söderåsens nationalpark", "historiska kartor Skåne", "Scania mesolithic", "Skärälid pollenanalysis". Lantmäteriets och Riksantikvarieämbetets hemsida användes för att hitta historiska material. Data som användes i litteraturstudien kommer från publikationerna av framför allt Göransson (Göransson, 1999) och Bergman (Bergman, 2000). Det fanns begränsad litteratur gällande nationalparkens historia under jägarstenåldern, och därför användes information om människors bosättning i regionen från studier gjorda vid Rön-

neåns utflöde från Ringsjön och fynd gjorda i Rönneholms och Ageröds mosse.

4.2 Historiska kartor och illustrationer

De historiska kartorna togs fram genom att använda kartor från Lantmäteriets hemsida för historiska kartor och söka runt i Skärälid, men även kommunerna Klippan, Svalöv och Bjuv. Svenska hembygdsföreningens hemsida användes också för att hitta illustrationer, med hjälp av deras Utforska platsen funktion.

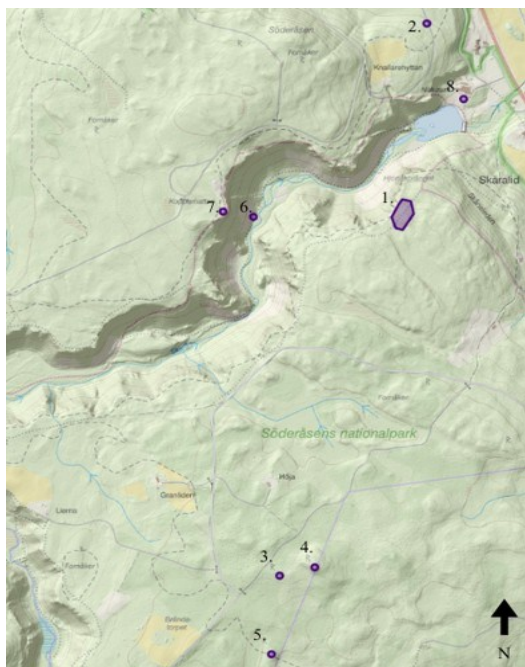
4.3 Kartor, tabeller och illustrationer

Jordartskartan togs fram med hjälp av Lantmäteriets Min karta funktion, där informationen om jordarterna är från SGU:s databas med skalan 1:25000 - 1:100 000 och LiDAR höjddata modellen användes. Bergartskartan togs fram från SGU:s kartvisare (skala 1:50 000 – 1:250 000) och LiDAR höjddata modellen användes (Lantmäteriet, u.å.-b; Sveriges geologiska undersökning, u.å.-a, u.å.-b). Båda legenderna skapades i hemsidan Canva ([canva.com](https://www.canva.com)), med information från SGU. Den sammanställda figuren skapades också i Canva. Tidslinjen använder kalenderår. Tidsskalan kom från början i olika format, där Göransson (1999) använde Before Present (BP) och Bergman använde kalenderår. Information om vegetationen i området kombinerades från Göranssons (1999) och Bergmans (2000) pollenanalyser som ger generell information om vegetationen.

4.4 Relevanta platser och självguide-broschyren

Valet av koordinatspecifika platser till broschyren gjordes baserat på historiska illustrationer från 1800-talet samt äldre lämningar från jägarstenåldern och järnåldern som är belägna utmed Kopparhattsrundan, Hjortsprångsrundan, som är vandringsstigar inom nationalparken, och gravarna i närheten av Liatorpet. SWEREF systemet används och här ingår teckningarna "Skärälid i Skåne" (Bonnier, 1868) (N 6211336, E 390233), "Skära Lid. Från Öfre sidan." (Thersner, 1818) (N 6211319, E 390335), och "Skärälid" (Mellin, 1837) (N 6211749, E 391046). Det finns även en plats vald utifrån att kunna se röjningsrösen (N 6212027, E 390922) längs med Kopparhattsrundan. En boplats funnen längsmed Hjort-

språngsrundan (N 6211331, E 390836). Stensättning A (N 6210034, E 390541), B (N 6209716, E 390391) och C (N 6210003, E 390421) som befinner sig i skogen åt motsatt riktning från Liatorpet ska också användas.

Figur 5: Karta över platsanknytningar och LiDAR-höjddata (Lantmäteriet, u.å.-b).

4.5 Avgränsningar

Undersökningsområdet i denna studie har begränsats till ca 515 ha i närheten av Söderåsens Naturum (Lantmäteriet, u.å.-a). Detta beslut gjordes på grund av att området riskerade bli för stort att undersöka i mån av tid för detta arbete. Det huvudsakliga området är längs med Nationalparkens Kopparhattsrunda. Platserna för två av de valda illustrationerna var svåra att hitta, och det finns därav ingen exakt plats för illustrationerna. Detta beror på att området har förändrats mycket sedan dessa teckningar gjordes och på en viss uppenbarlig konstnärlig frihet hos illustratören.

5. Resultat

Den pollendata som huvudsakligen användes, Göransson (1999), hade endast ett diagram som hade en Kol-14-datering. De andra diagrammen, Bergman (2000) som användes i denna studie för att få fram information för de yngre tidsperioderna är väl daterade.

5.1 Vegetationsutvecklingen och markanvändning

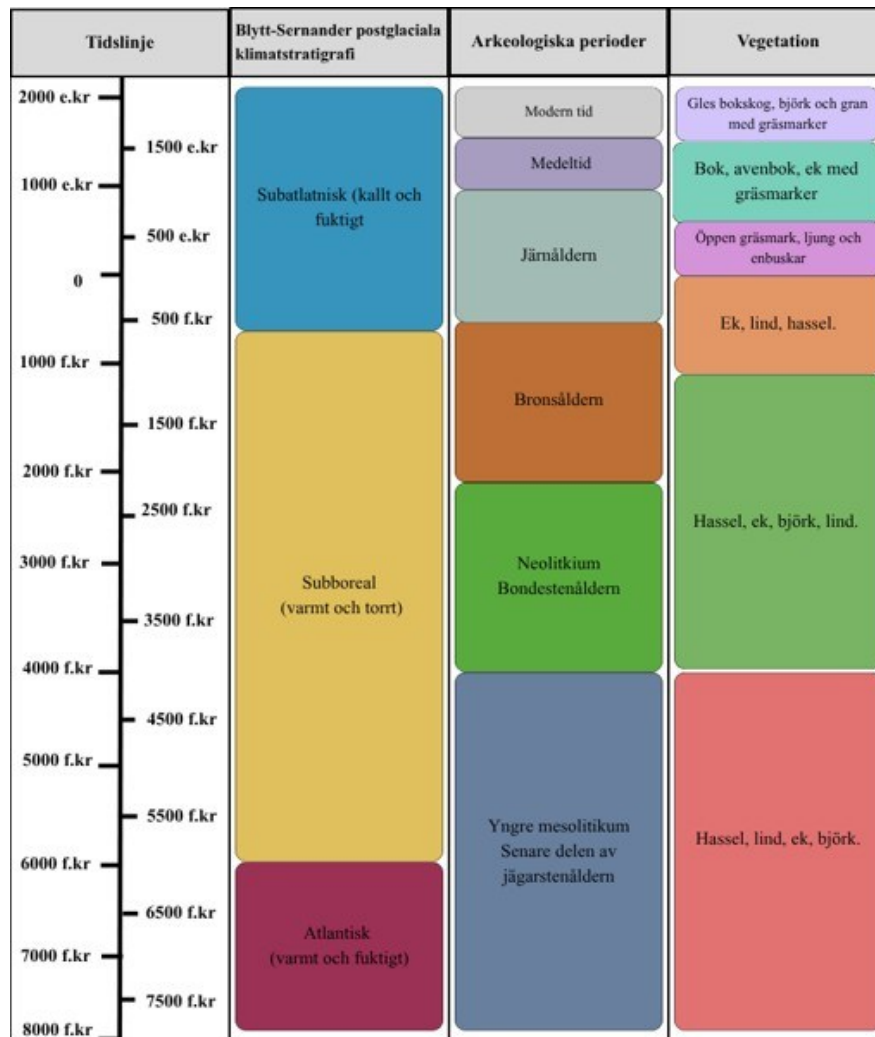
Figur 6 visar sammanställd information kring vegetationsutvecklingen från Göranssons (1999) och Bergmans (2000) pollenanalyser. Den ger en enkel och generell bild över vegetationen och klimatet och kopplas till arkeologiska tidsperioder.

5.1.1 Yngre mesolitikum/Senare delen av jägarstenåldern

Den senare delen av jägarstenåldern som fokuseras på i denna studie sträcker sig från ca 8000 år (f.kr) sedan till ca 4000 år. Den tidigare delen av jägarstenåldern kännetecknades av ett atlantiskt klimat, som i generella drag kännetecknas av att vara varmt och fuktigt. Detta övergår sedan till ett klimat som i stället blir varmt och torrt, även kallad den subboreala perioden (Wastegård, 2022). Under denna tid var området dominerat av hassel, lind, ek med inslag av björk. Gräspollen framkom i små mängd och tyder på slutet skog. Marken användes troligtvis under denna tid som ett jaktområde, där området kan ha påverkats av människor genom eld och resursutnyttjande. Göransson (1999) beskriver att alkärret som i Härnäs började utvecklas efter en stor skogsbrand i senare delen av jägarstenåldern, vilket tyder på en naturlig störning i landskapet (Bergman, 2000; Göransson, 1999).

5.1.2 Neolitikum/Bondestenåldern

Det varma och torra subboreala klimatet fortsatte under bondestenåldern. Hassel, ek och lind fortsätter dominera medan björkens närvaro har minskat. Det var under denna tidsperiod som människan började påverka landskapet genom bete och tidigt jordbruk. Pollen av sädeslag och svartkämpar (*Plantago lanceolata*), används som indikatorer på odlings- och betesdrift. Området utgjordes av vandrande åkrar och skottskogslignande markutnyttjande, där mindre delar av skogen brukades tillfälligt. Den varierande lövskogsmiljön visar på människans påverkan och skapade halvöppna miljöer (Bergman, 2000; Göransson, 1999; Wastegård, 2022).

Figur 6: Figuren som visar en sammanställning av vegetationen i området. Första kolumnen ger en tidslinje i kalenderår. Blytt-Sernanders postglaciala klimatstratigrafi delar in den postglaciala tiden i olika klimatperioder baserat på vegetations- och klimatförändringar (Wastegård, 2022). I tredje kolumnen finns de arkeologiska tidsperioderna som täcks och i fjärde kolumnen finns vegetationsammansättningen utifrån Göransson (1999) och Bergman (2000) där ordningen är beroende på deras procentuella närvaro.

5.1.3 Bronsåldern

Klimatet fortsätter vara varmt och torrt och bronsålderns sammansättning liknar den från bondestenåldern, med lövdominerande skogar. Mot slutet av tidsperioden ökar närvaro av ek, lind och hassel. Skogen blev mer uppdelad på grund av mänsklig aktivitet. Marken öppnas med fler gräsmarker och betade miljöer, som ökade successivt där det blev ett mer omfattande jordbrukssystem med pollen från sädeslag. Röjningsrösena blev anlagda under sen bronsålder och tidig järnålder (Bergman, 2000; Göransson, 1999; Wastegård, 2022).

5.1.4 Järnåldern

Under järnåldern/bronsålderns slut omvandlas klimatet till ett så kallat subatlantiskt klimat, som kännetecknas som kallt och fuktigt. Jordbruket fortsatte expandera och landskapet fick en mer permanent påverkan av mänsklig aktivitet. Det finns en tydlig ökning av bete och odling under äldre järnåldern vilket återigen syns genom de ökade värdena av sädespollen och betesindikatorerna som svartkämpar. Det var under denna tid som boken började expandera kraftigt, speciellt under den senare delen av järnåldern, som en följd av förändringar i markanvändning. De äldre vandringsåkrarna övergavs och nya system utvecklades. Skogen utvecklades mot en bokdominerad skog (Bergman, 2000; Göransson, 1999; Wastegård, 2022).

5.1.5 Medeltid

Medeltiden fortsätter präglas av jordbruk, bete och skogsutnyttjande och bokskogarna blev kontinuerligt påverkade av mänsklig aktivitet och bete. Klimatet fortsätter vara kallt och fuktigt. Bortsett från boken, fanns det inslag av ek och avenbok och landskapet bestod av en blandning av öppna marker med betesmarker och ljunghedsartade miljöer (Bergman, 2000; Göransson, 1999; Rundgren m.fl., 2025).

5.1.6 Modern tid

Under modern tid sker det förändringar i markanvändningen med kraftigt skogsbruk och planteringar av till exempel gran, som tog upp vissa delar av söderåsen. De äldre betade bokskogarna blev successivt ersatta av ett produktionsinriktat skogsbruk, med utdikningar. Naturvårdsintresset började öka under 1900-talet och bildade Söderåsens nationalpark som fokuserar idag på att försöka bevara och återskapa äldre bokskogsmiljöer (Bergman, 2000; Göransson, 1999; Rundgren m.fl., 2025).

5.2 Arkeologiska material

5.2.1 Förhistoriska fynd

Sydväst från Skärallidammen (Fig. 5) finns det en efterlämning av en boplats, som sträcker sig ca 100 x 60 meter i NNÖ-SSV riktning (Riksantikvarieämbetet, 2018). På platsen har det hittats några flintavslag och skörbrända stenar iakttogs i området som ej hade beväxt markyta. Väster om boplatsen finns ett bergsstup som avgränsar platsen, medan mot syd och öst är begränsningarna osäkrare.

Det finns ett flertal stensättningar i nationalparkens södra område, som är täckta av antingen mossa eller torv och i flertal former. Stensättning A är kvadratisk, med sidor på 6 meter och en höjd på 0,6 meter och i mitten finns en grop på 2 meter i diameter. Stensättning B är mindre, och avrundad med en grop i mitten, där några av blocken är borttagna av besökare. Stensättning C har en rest sten med en mindre stenfyllning (Fig. 5) (Riksantikvarieämbetet, 2018).

5.2.2 Fossil åkermark

Fossil åkermark täcker större delen av Söderåsens nationalpark, vilket är synligt i form den rika förekomsten av röjningsrösen (Riksantikvarieämbetet, 2018). Deras ålder är varierad men vissa kan vara upp mot 3000 år gamla. Området norr om ravinen, är ca 350–1500 x 70–1500 m och innehåller minst 700 röjningsrösen varav alla är runda eller rundade. Deras storlekar varierar mellan 2 till 5 meter i diameter och mellan 0,1–0,8 meter i höjd, och alla är delvis till helt övertorvade. I SV delen ligger röjningsrösen glesare och är i ett våtmarksdominerat område (RAÄ, 2018). Området söder om ravinen sträcker sig ca 3 x 1–2 km (NNV-SSÖ) och är också ett röjningsröseområde. Majoriteten är runda eller rundade i form, med en varierande storlek på 2 till 5 meter i diameter och en höjd mellan 0,1 och 1 meter. Dessa är kraftigt övermossade eller övertorvade. Det finns 100-tal som är större, mellan 6–7 meter i diameter och 1–1,5 meter i höjd som tros vara yngre och är närmare kvadratiske (Riksantikvarieämbetet, 2018).

5.3 Historiska källor och nutida fotografier

5.3.1 Kartor

En karta från 1680-talet, Figur 7, är en av de äldre kartorna som visar hur vegetationen såg ut i generella drag. Den visar att stora delar av hela Söderåsen var täckt av vad som ser ut att vara lövskog under den senare delen av 1600-talet (Buhrman, 1680).

Figur 7: Karta illustrerad av Gerhard Buhrman, 1680–1689.

Figur 8: Den svenska rekognosceringskartan, illustrerad mellan 1812–1820 (Fältningsbrigaden, 1812). De långa strecken visar höjdkurvor. De mindre cirkarna är lövträd och stjärnorna är barrträd.

Den svenska rekognosceringskartan är mer detaljerad, där det går att se att landskapet var öppnare och lövträdsdominerat. Vissa områden har lite tätare skog än andra och de öppnare områdena är i närheten av gårdar söderut från ravinen.

Generalstabskartan ritades få år efter rekognosceringskartan men det går att se hur den södra delen av landskapet, vid Liarna, öppnas upp ytterligare och skogen bli tätare i den norra delen.

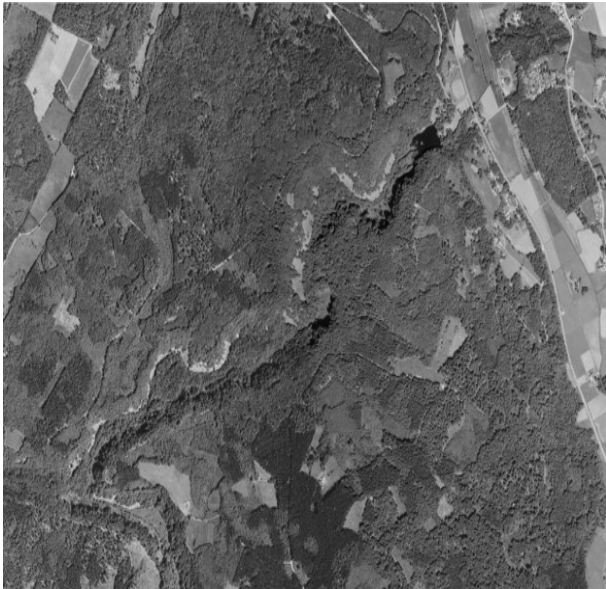
Figur 9: Generalstabskartan från 1837–1920 (Lantmäteriet, 1837). De långa strecken visar höjdkurvor. De mindre cirkarna är lövträd och stjärnorna är barrträd.

Flygbilden från 1960 visar öppen mark runt gårdarna med mer inslag av barrträd, där andelen är större vid Liarna. Lövskogen är något gles. Det växer träd även i ravinen.

Figur 10: Flygbild tagen från 1960 (Lantmäteriet, 1960).

Flygfotot från 1975 visar på något tätare lövskog, annars är området oförändrat från 1960.

Figur 11: Flygbild tagen från 1975 (Lantmäteriet, 1975).

Idag är skogen mycket tätare och innehåller mindre mängd barrskog. De tidigare öppna områden växer igen smått, specifikt gården rakt söderut från Skäraliddammen.

Figur 12: Flygbild tagen idag (Lantmäteriet, 2026).

5.3.2 Teckningar

En teckning från 1818 avbildar en död ek i Skäralidsravinen. Vegetationen är öppen med viss vegetation både nere i ravinen och på plåtåerna; skogen är bestående av lövträd.

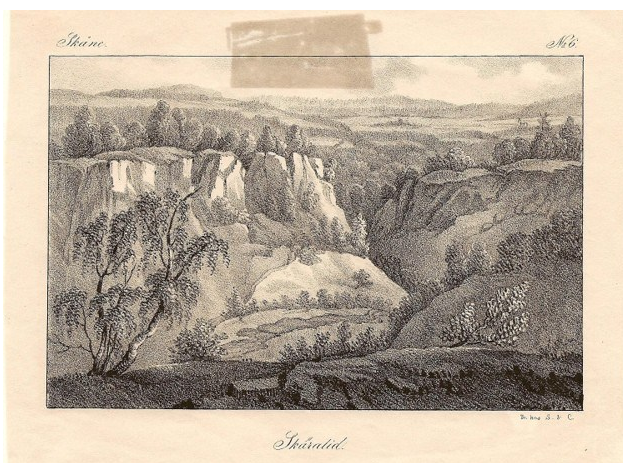
Figur 13: Teckning ritad av Ulrik Thersner "Skäralid från öfre sidan" år 1818 från Skäralidravinen.

Figur 14 visar en bild som är tagen i området som Figur 13 kan ha varit avbildad från. Platsen är mindre öppen jämfört med idag och träden växer tätt både i ravinen och uppe på plåtåerna.

Figur 14: Fotograferad från potentiell plats enligt Figur 13, av Karoliina Ründla.

Teckningen från 1837 är ritad från Kopparhatten, och det går att se hur vegetationen även här består av en glesare skog både i ravinen och på plåtåerna, där ravinen är öppen nog för att man ska kunna se ån. Det ser ut att vara främst lövskogsdominerat med något enstaka barrträden och en liten björk till vänster. Landskapet bortom ravinen ser också ut att vara öppet.

Figur 15: Teckning ritad av Gustaf Henrik Mellin (1837–1840) med utsikt från Kopparhatten.

Platsen idag har tätare skog, som är starkt dominerat av bok både i ravinen och på plåtåerna. Idag växer det mossor och blåbärsris vid platsen, Figur 15 visar att det inte växer blåbärsris på platsen.

Figur 16: Platsen från Figur 15 i nutid, fotograferad av Karoliina Ründla.

Teckningen från 1868 är illustrerad ungefär där naturum ligger idag och det går att se att skogen är tät både på plåtåerna och in mot ravinen, men det förekommer en viss öppenhet vid klipporna. Framför skogen är landskapet öppet.

Figur 17: Teckning publicerad i Albert Bonniers bok år 1868 över Skärälid (Bonnier, 1868).

Bilden är tagen ungefär där bilden är ritad. Det finns nu en damm i området och tätare vegetation, klipporna är inte längre lika synliga. Muren som finns i Figur 17 finns inte kvar idag.

Figur 18: Fotografi taget i nutid från figur 16, av Karoliina Ründla.

5.4 Naturvandring – platser

Platserna är valda utefter vad som kan vara intressant att berätta mer om men också placerade längs med en vandringsstig och/eller i grupper så att de inte är för utspridda från varandra. Nedanför kommer de i en kronologisk ordning.

5.4.1 Plats 1: Jägarstenåldern – Boplats

N 6211331, E 390836.

Boplatsen valdes eftersom de arkeologiska fynd som har hittats visar att området användes under förhistorisk tid, troligtvis under jägarstenåldern. Det som hittades var flintaavslag och skörbrända stenar. Idag finns inga tydligt synliga lämningar kvar i landskapet, men platsens avgränsning till ravinen på en sida och vatten kan ha gjort platsen lockande för jakt och som tillfällig boplats. Under jägarstenåldern var Söderåsen täckt av skog dominerad av hassel, ek och lind, och människor kan ha rört sig igenom landskapet för jakt, fiske och insamling av resurser. Boplatsen ligger i närheten av Hjortasprånget, som länge har ansetts vara en plats som användes för att jaga ner djur för stupet. Det var vanligt att byta boplatser utefter säsonger för att på bästa sätt få tag på nödvändiga resurser. Under sommaren utnyttjades boplatser vid sjöar och vattendrag, detta kan ha fungerat som en av dessa sommarboplatser (Carlsson, 2017; Emanuelsson m.fl., 2002; Söderåsens Nationalpark, u.å.-a).

5.4.2 Plats 2: Röjningsrösen

N 6212027, E 390922.

Denna plats valdes på grund av röjningsrösen som fanns i området. Rösen förekommer främst i områden där terrängen varit möjlig att bruka, framför allt på plåtarna ovanför ravinsystemen. På denna tid var åkrarna rundade för att de anpassades efter hur bönderna rensade marken från sten och när ny mark bröts för odling bildades högar av sten, så kallade röjningsrösen. De har med tiden blivit täckta av främst mossor och kan vara täckta av nedfallna löv som gör att de ibland är lite svåra att upptäcka när man ser dem för första gången (Fig. 19). Det finns upp emot 5000 rösen i nationalparken och vissa är upp emot 3000 år gamla, vilket är under sen bronsålder

till tidig järnålder. Under bronsåldern var det vanligt att prioritera boskapsskötsel över åkerbruk, men båda var två viktiga källor till försörjning. På just den här platsen finns det isälvsediment och sandig morän som underliggande jordart, vilka är jordarter med god dränering, och har en lägre näringsnivå (Cserhalmi, 1997; Göransson, 1999; Naturskyddsföreningen, 2025).

Figur 19: Fotografi på röjningsröse vid det närmaste trädet täckt av löv, vid plats 2 av Karoliina Ründla.

Figur 20: Karta med höjddata från Lidar på plats två. De små kullorna är röjningsrösen (Lantmäteriet, u.å.-b).

5.4.3 Plats 3: Stensättning A

N 6210034, E 390541.

Stensättning A är väldigt lik ett röjningsröse, vilket gör den lätt att missta för ett röjningsröse. Dessa former var vanliga under bronsåldern men förekom även under järnåldern. Denna är på en kulle vilket är vanligt för gravar från denna tidsperiod (Cserhalmi, 1997).

Figur 21: Fotografi på stensättning A av Karoliina Ründla.

5.4.4 Plats 4: Stensättning B

N 6209716, E 390391.

Stensättning B ligger mer söderut och går att urskilja med dess resta sten. Framför den resta stenen går det att se ett lager med sten. Denna typ av grav är vanlig under sen bronsåldern och tidig järnålder (Cserhalmi, 1997).

5.4.5 Plats 5: Stensättning C

N 6210003, E 390421.

Stensättning C valdes på grund av den tydliga kvadratiske formen som är en potentiell grav. Denna, olik de två tidigare gravarna, är inte placerad på en höjd. Formen och det man an-

Figur 22: Fotografi på Stensättning B av Karoliina Ründla.

vände att bygga graven med ger information om vilken tidsperiod vi befinner oss i, och den kvadratiske formen var vanligare under tidig järnålder (Cserhalmi, 1997).

Figur 23: Fotografi på stensättning C av Karoliina Ründla.

5.4.6 Plats 6: "Skära Lid, Öfre delen"

N 6211319, E 390335.

Den här platsen valdes på grund av teckningen "Skära Lid, Från Öfre sidan" (Fig. 13), både på grund av att det finns få illustrationer inifrån ravinen, och för att den visar vegetationen så tidigt som i början av 1800-talet. Det ger en tydlig skillnad till idag och då, speciellt med eken som mittpunkten av ett öppet landskap, när det idag är ett väldigt igenvuxet område dominerat av bokskog.

5.4.7 Plats 7: "Skäralid"

N 6211749, E 391046.

Kopparhatten är redan en väldigt besökt plats på grund av dess fina utsikt, men det finns inte mycket mer detaljerat om hur vegetationen har sett ut i området. Denna teckning (Fig. 15) visar att vegetationen var betydligt mycket öppnare än idag, både på själva platsen och bortom Skäralid, där man enligt teckningen och texten till denna ska kunna se Färingtofta kyrka.

5.4.8 Plats 8: "Skäralid i Skåne"

N 6211336, E 390233

Denna plats (Fig. 16) valdes också på grund av teckningen som är ritad här då den illustrerar väl hur platsen och vegetationen såg ut för ca 200 år sedan. Det ger en till inblick i den tidsperioden. Platsen utnyttjades för skogsbruk och betesmarker under senare delen av 1800-talet.

6. Diskussion

6.1 Varför är den här studien viktig

Naturvandring är ett bra sätt för besökare att ta till sig av sin omgivning och samtidigt kunna lära sig mer om den. Det bästa sättet att lära sig på är att få se och uppleva platserna i första hand och

kunna göra kopplingar mellan information på papper och verkligheten. Nationalparken har redan en stor och bra samling gällande diverse information, allt från hur Söderåsen uppkom till vad som växer och lever där idag. Det finns däremot lite information kring kopplingar mellan hur geologi, vegetationen och människan hör ihop för just allmänheten. Detta gäller inte enbart på denna plats utan generellt och varför människor bosatte sig där de gjorde, samt varför viss typ av vegetation finns på vissa typer av platser. Allt vi ser idag är på något sätt påverkat av människan under en väldigt lång tid, och platserna valda för självguidningsbrochyren ska fungera som en djupare förståelse kring hur platsen sett ut och varför den ändrats till det den är idag.

6.2 Plats 1 – Boplatsen

Det finns begränsad information kring vad det bodde för människor på Söderåsens Nationalpark under jägarstenåldern då fynden gjorda var mer generella än att visa på exakta tekniker kopplade till specifika folkgrupper. Det går dock att göra vissa kopplingar vill vad det kan ha varit för kulturer som bodde i området utifrån fynd man har gjort i närheten som sammanfaller med tidsperioden. Det närmaste området är vid Västra Ringsjön, som ligger ungefär 27 km sydöst från Skäralid. Där finns det fynd gjorda från Rönneholm och Ageröds mosse (Larsson & Sjöström, 2011). Urvalet av vilka kulturer som tas upp här har och göra med från ungefär när tiden börjar enligt Figur 6, vilket är för cirka 8000 år sedan.

6.2.1 Rönneholm och Ageröds mosse

I dessa mossar har det hittats fynd från tre olika kulturer som existerade mellan 8000 f.Kr och 4000 f.Kr, Maglemosekulturen (ca 9000–6000 f.Kr.), Kongemosekulturen (ca 6000–5200 f.Kr.) och Erteböllekulturen (ca 5200–4000 f.Kr.). Dessa kulturer tenderade att byta bosättning efter behov av resurser och bosatte sig ofta nära vattendrag, insjöar och våtmarker (Larsson & Sjöström, 2011). Det

har hittats verktyg, redskap, vapen och arkeologiska lämningar såsom husstrukturer från Maglemosekulturen och Kongemosekulturen. Många av verktygen och vapnen gjordes av flinta, som de använde tillsammans med resurser som ben och trä. Från Erteböllekulturen hittades det båtar och relaterade konstruktioner, men också verktyg av ben och även keramik (Larsson & Sjöström, 2011).

På grund av dessa kulturers förflyttning runt i landskapet, är det inte omöjligt att någon av dessa en gång i tiden vistats i nationalparkens område (Emmanuelsson m.fl., 2002). Det kanske är de fynden som har hittats just här. Detta går såklart inte att säga med säkerhet utan att noggrannare undersöka föremålen, och eftersom det också enbart är flintaavslag och bränd sten, så är det nog inte så enkelt heller.

Platsen är i en skog och har nära till Skäralidån och andra vattenkällor som inte enbart bidrar med vatten, men lockar också till sig djur vilket kan ha gjort området till en attraktiv jaktplats. Ravinen, som begränsade ena sidan av boplatsen, kan ha använts som en avfallsplats. Hjortasprånget, som ligger i närheten av boplatsen, sägs också ha använts till att jaga djur ner för stupet, vilket var en jaktmetod som förekommer i beskrivningar av förhistorisk jakt (Söderåsens Nationalpark, u.å.-a). Den sandiga moränen och klippkanten gör att platserna inte har en bra bevaringspotential för lämningar, i jämförelse med våtmarker och lera. Hade det varit de förhållanden som krävs för en bra bevaring hade man kunnat hitta kvarlevor som hade gett en djupare bild av vilka som bodde där (O'Connor, 2004). Däremot verkade det som att människorna inte gjorde några stora permanenta förändringar på landskapet som går att observera just på boplatsen (Emmanuelsson m.fl., 2002).

6.3 Plats 2 – Röjningsrösen

När röjningsrösen började skapas, runt sen bronsålder/tidig järnålder, höll landskapet sakta på att omformas av människor vars markanvändning blev mer permanent (Anglert & Olsson, 2004; Gren, 1996). De är dessutom enkla att missta som naturliga formationer (Fig.19) och att bidra med ökad kunskap om dessa strukturer och deras utseenden, hjälper de från att bli förstörda. Därför

är den här platsen viktig att ha med i självguidningsbrochyren. Marken inom i stort sett hela nationalparken domineras av sandig-siltig morän, och just vid plats 2 finns det dessutom isälvsediment. Dessa jordarter består av mycket sten, och för att de skulle kunna odla i området krävdes att de flyttade på de större blocken. Detta skapar då dessa röjningsrösen som även efter alla dessa år finns kvar idag. Ek, lind och hassel dominerade området vid under sen brons- till tidig järnålder (Fig.6), och troligtvis användes virke av dessa trädslag till bebyggelse och redskap, samt att de högs ner för att kunna göra plats för odling; dock inte i lika stor utsträckning som idag. Djurhållning spelar stor roll för hur landskap och vegetation förändras. Djur som är ute och betar bidrar till att landskapet öppnas upp mer. Betande djur sprider runt frön och trampar upp jord som gynnar många arter och som i sig leder till förändringar i landskapet (Wehn m.fl., 2011). Detta förklarar varför landskapet går från tät skog till öppnare gräsmarker under järnåldern.

6.4 Plats 3, plats 4 och plats 5 - Stensättningarna

Dessa tre stensättningar befinner sig i närheten av varandra men ser olika ut, varav två (A och B) är placerade på kullar. Gravarna har olika utformning trots att de är belägna relativt nära varandra. Strukturen A, som är ett röse och kan misstas för ett röjningsröse (Fig. 21), är vanligare under bronsåldern men kan också förekomma under järnåldern. B, som är den enda i området med en tydlig rest sten (Fig. 22), var en vanlig lämning under sen bronsålder och tidig järnålder, vilket faller under samma period som de äldre röjningsrösen. Stensättning C är den enda som är kvadratisk med en grop i mitten (Fig. 23) och dessutom den enda som inte är placerad på en kulle. Varför de var placerade på kullar kunde bero på olika saker. Vissa diskuterar kring att det hade att göra med att markera sitt landområde för andra som ville bosätta sig. Det kan också ha fungerat som ett sätt att visa att personen och familjen i fråga hade makt och status. En till orsak kan vara kulturell, att högt belägna platser skulle föra den döda närmare gudarna (Cserhalmi, 1997).

Dessa tidsperioder, bronsåldern och järnåldern, visar också ett skifte i vegetationen och klimatet, då klimatet gick till kallt och fuktigt från att ha varit varmt och torrt under en lång tid. Detta i sig, tillsammans med människans bosättning och utveckling av teknologi, har bidragit till en förändring i landskap och vegetation. Det var under järnåldern som landskapet blev öppnare med gräs och det var mot slutet av järnåldern som boken expanderade i området (Fig.6). Boken, som i nutid är den dominerande arten och väldigt viktig.

När plats A besöktes hade några av stenarna flyttats från stensättningen för att användas som eldstad (Fig. 21). Detta var en av orsakerna till att dessa platser valdes. Stensättningarna är, tillsammans med rösen, väldigt lätta att missta för något naturligt eller något som inte är betydelsefullt. Genom att informera om vad det är man tittar på ute i naturen, kan man enklare undvika att de blir förstörda och hjälper oss att bevara en viktig del av vår historia.

6.5 Plats 6, plats 7 och plats 8 - Teckningarna

Dessa tre platser är närmare nutiden än de tidigare, och illustrationerna är gjorda under en tid då det pågick mycket aktivitet på Söderåsen, något som det finns mycket information om redan i de existerande självguidningsbroschyerna. Däremot finns det inte mycket material i detalj som visar hur landskapet har sett ut. Alla tre teckningarna visar en del av hur just ravinen ser ut, men från olika perspektiv. De visar också, trots att alla är ritade under 1800-talet med 20–30 års mellanrum, hur vegetationen har förändrats jämfört med idag. I både illustrationerna (Fig. 13; Fig. 14; Fig.17) och kartorna (Fig. 7; Fig. 8; Fig. 9) går det att se att vegetationen var öppnare och bestod av glesare lövskog, med mer synliga klippor och ravinsidor jämfört med idag. Idag täcker bokskogen mycket av det som finns synligt i det historiska materialet och när löven har slagit ut är det väldigt svårt att se in i ravinen (Fig.16; Fig.18) och se klipporna och ravinbranten inne i ravinen (Fig. 14). Det går dessutom att se en skillnad i landskapets öppenhet om man jämför kartorna med flygbilderna (Fig. 10; Fig. 11; Fig. 12). Detta bidrar med ytterligare information och teckningarna fungerar som en portal till

den tid när de ritades. Inte bara det, utan de hjälper också besökare att tydligare kunna jämföra landskapet då och nu.

6.6 Anpassning av information till självguidningsbroschyren

För att kunna ha informationen om platserna i en självguidningsbroschyr behöver den anpassas för att vara lättillgänglig och relevant för besökare. Naturvägledning handlar som sagt inte bara om att förmedla fakta utan också om att skapa förståelse och upplevelser kopplade till natur- och kulturlandskap (Naturvårdsverket, 2018). Den hjälper människor att kommunicera och utvecklar kunskap om och känsla för natur och kulturmiljöer. Detta innebär att avancerade vetenskapliga fakta, som till exempel pollenanalyser och dateringar, behöver förenklas och kopplas till det som faktiskt går att observera på plats. Informationen i en självguidningsbroschyr ska därför vara kortfattad men tydlig och knuten till konkreta spår i miljön (Naturvårdsverket, 2018) så som platsanknytningarna i denna studie. För att skapa en relation mellan människor och platsen behövs upplevelser och berättelser. Det är viktigt att kunna lämna besökare med en känsla av att de vill lära sig mer, men också med en känsla av att de kan applicera den nya kunskapen till andra platser de besöker. Platserna i naturvandringen valdes just för att de representerar olika delar av landskapets utveckling, från jägarstenålder och förhistoriskt jordbruk till dagens bokskogsmiljöer.

6.7 Arbetsprocess

Detta arbete och undersökning av Söderåsens vegetationsutveckling och markanvändning har innefattat flera olika moment med var sin utmaning. Jag fick en bra start till vilken typ av litteratur jag skulle komma i användning av tack vare min handledare och hur jag skulle söka mig vidare utifrån det. Största utmaningen var att det fanns begränsat med paleoekologiska data som innehöll tidsperioder närmare den senaste istiden. Sammanställningen hade kunnat vara mer omfattande och göras med större säkerhet om det fanns tillgång till nyare pollendata från området, där sedimentlagrens ålder fastställs genom kol-14-datering. Det uppstod också vissa utmaningar kring tolkningen av pollendata gäl-

lande vilka arter som dominerade och om det fanns överrepresentation av vissa arter. Under arbetets gång var det dessutom bollande kring vilka platser som hade passat bäst för självguidningsbrochyren. Jag ville ha med delar som täckte olika perioder, som uppfyllde syftet med studien och att det skulle vara ny information som besökare skulle få ta del av. Hade det funnits mer tid hade det varit roligt att själv få göra en pollenanalys. Trots det, var det ett spännande och kul projekt att få ta del av och det ska bli kul att få se slutprodukten.

6.8 Vidare forskning

För att kunna utöka informationen om Söderåsens vegetationshistoria ytterligare hade det varit informativt att samla in nya sedimentprover som täcker ett längre tidsspann. Fler av de undersökningar som har gjorts fokuserar på de senaste århundrandena eller årtusendena, vilket innebär att vissa delar av den äldre vegetationsutvecklingen inte är lika undersökta. Genom att göra nya paleoekologiska analyser kan det vara möjligt att skapa en mer detaljerad bild av hur vegetationen har förändrats sedan den senaste istiden.

6.9 Slutsats

Landskapets utseende har ändrats mycket under de senaste 8000 åren, där förändringarna har varit både klimatrelaterade och mänskligt påverkande. Området där Söderåsens nationalpark är har gått från en lövskog dominerat av hassel, lind och ek när jägar-samlare vandrade skogarna, till en stor bokskog där vi kan vandra runt idag. Bokskogen har successivt vuxit fram på grund av människans nyttjande av skogen och marken. Samtidigt har de geologiska förhållandena såsom jordarter och tillgång till vatten, påverkat både vegetationens utveckling och hur människor använt landskapet genom tiderna. Röjningsrösen, gravar och historiska källor visar att Söderåsen har under lång tid varit ett aktivt kulturlandskap där människor har arbetat med jordbruk, bete och skogsbruk. Dagens landskap är därför inte enbart resultat av de naturliga processer utan också av människors långvariga påverkan på miljön. Genom naturvandringen och den självguidande broschyren blir det möjligt att framhäva hur vegetation, geologi och kulturhistoria hänger samman. Platserna visar hur vegetation och markanvändning för-

ändrat Söderåsen över tid och bidrar till en större förståelse för hur landskapet har utvecklats och vad det har för betydelse idag.

7. Tack

Jag vill tacka min handledare Mats Rundgren för hans hjälp och stöd genom arbetets gång och hans bidrag med bland annat litteratur och historiska källor. Mats har varit tillgänglig för att svara på alla frågor och funderingar jag har haft under arbetets gång.

8. Källhänvisning

Anglert, M., & Olsson, M. (2004). *Arkeologi i skogen*. (2003:8).

Barnosky, A. D., Hadly, E. A., Gonzalez, P., Head, J., Polly, P. D., Lawing, A. M., Eronen, J. T., Ackerly, D. D., Alex, K., Biber, E., Blois, J., Brashares, J., Ceballos, G., Davis, E., Dietl, G. P., Dirzo, R., Doremus, H., Fortelius, M., Greene, H. W., ... Zhang, Z. (2017). Merging paleobiology with conservation biology to guide the future of terrestrial ecosystems. *Science*, 355(6325), eaah4787. <https://doi.org/10.1126/science.aah4787>

Bergman, J. (2000). *Skogshistoria i Söderåsens nationalpark: En pollenanalytisk studie i Söderåsens nationalpark*. Lunds universitet.

Bergquist, A. (2001). *Skötselplan för Söderåsens nationalpark*. Naturvårdsverket.

Birks, H. H. (2017). *Plant Macrofossil Introduction*. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-409548-9.10499-3>

Birks, H. J. B. (2012). Ecological palaeoecology and conservation biology: Controversies, challenges, and compromises. *International Journal of Biodiversity Science, Ecosystem Services & Management*, 8(4), 292–304. <https://doi.org/10.1080/21513732.2012.701667>

Bjuv kommun. (u.å.). *Naturförhållanden*.

Bonnier, A. (1868). *Nordiska Taflor Pittoreska utsigter från Sverige, Norge och Danmark*. Albert Bonniers förlag. Stockholm. [Graphic].

Buhrman, G. (1680). *Gammal karta* [Map].

Carlsson, T. (2017). Mobility Memories and Space: Mesolithic Living Close to the Ancylus Lake in Eastern Middle Sweden, 8000 - 6000

- cal BC. *Sociology and Anthropology*, 5(4), 332–342. <https://doi.org/10.13189/sa.2017.050407>
- Cserhalmi, N. (1997). *Fårad mark: Handbok för tolkning av historiska kartor och landskap: 78 Nr 6*. Sveriges Hembygdsförbund.
- Damber, M. (2020). *A palaeoecological study of the establishment of beech forest in Söderåsen National Park, southern Sweden*.
- Emmanuelsson, U., Bergendroff, C., Billqvist, M., Carlsson, B., & Lewan, N. (2002). *Det skånska kulturlandskapet* (2:a uppl.). Naturskyddsföreningen.
- Farag-Miller, M., Miller, K., & Kirkpatrick, J. B. (2013). Determining the Accuracy of Historical Landscape Paintings. *Geographical Research*, 51(1), 49–58. <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2012.00763.x>
- Fiskesjö, O., & Sandbring, H. (2009). *An Enchanting World—The Söderåsen National Park*. Salix Förlag AB.
- Forshed, N. (1999). *Landskapsillustration* [Graphic]. <https://the-past.com/news/science-notes-hunting-for-hazelnuts-how-these-nuts-can-be-used-to-help-recreate-past-environments/>
- Fältningsbrigaden. (1812). *Den skånska rekognosceringskartan* [Map].
- Gren, L.-O. (1996). *Människans förändring av landskapet—Boskapskötsel och återbruk med hjälp av skog*.
- Göransson, H. (1999). *Pollen and stones*. AmS-Rapport.
- Koppes, S., & Lerner, L. (2025). *What is Carbon Dating?* | University of Chicago News. <https://news.uchicago.edu/explainer/what-is-carbon-14-dating>
- Lantmäteriet. (u.å.-a). *Min karta* [Map].
- Lantmäteriet. (u.å.-b). *Min Karta—Nationell höjdmödel* [Map]. Hämtad <https://minkarta.lantmateriet.se/>
- Lantmäteriet. (1837). *Generalstabskartan* [Map].
- Lantmäteriet. (1960). *Flygfoto* [Map].
- Lantmäteriet. (1975). *Flygfoto* [Map].
- Lantmäteriet. (2026). *Flygfoto* [Map].
- Larsson, L., & Sjöström, A. (2011). *BOG SITES AND WETLAND SETTLEMENT DURING THE MESOLITHIC: RESEARCH FROM A BOG IN CENTRAL SCANIA, SOUTHERN SWEDEN*.
- Mellin, G. H. (1837). *Skärallid* [Graphic].
- Naturskyddsföreningen. (2025). *Sveriges jordar*. Naturskyddsföreningen. <https://www.naturskyddsforeningen.se/faktablad/sveriges-jordar/>
- Naturvårdsverket. (2001). *Söderåsen Skötselplan*. Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (2018). *Naturvägledning i natur- och kulturområden: En handbok för planering och genomförande av naturvägledning i skyddade natur- och kulturområden ; ett komplement till handboken Tillgängliga natur- och kulturområden (Naturvårdsverket rapport 6562)*. Naturvårdsverket.
- O'Connor, T. (2004). *The Archaeology of Animal Bones*. History Press Limited, The. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/lund/detail.action?docID=1167093>
- Riksantikvarieämbetet. (2017, augusti 24). *Historiska kartor*. <https://www.raa.se/kulturarv/landskap/digitala-historiska-kartor/>
- Riksantikvarieämbetet. (u.å.). *Fornsök* [Map]. Lantmäteriet. Hämtad <https://app.raa.se/open/fornsok/>
- Ringberg, B. (1984). *Jordartskartan 3C Helsingborg SO. Beskrivning till jordartskartan Helsingborg SO = Description to the quaternary map Helsingborg SO*. Liber distribution. (Original work published Sveriges Geologiska Undersökning)
- Rundgren, M., Damber, M., Edvardsson, J., Hammarlund, D., & Ljung, K. (2025). Development of *Fagus*-dominated forest in Söderåsen National Park, southern Sweden, in response to land-use changes over the past 600 years as reflected by macrofossil, pollen and dendrochronological data. *The Holocene*, 35

- (11), 1180–1191. <https://doi.org/10.1177/09596836251358718>
- Smith, D., & Lewis, D. (2007). Dendrochronology. I *Encyclopedia of Quaternary Science* (s. 459–465). <https://doi.org/10.1016/B0-44-452747-8/00063-6>
- Svalöv kommun. (2024, januari 25). *Skånes högsta punkt finns i Svalövs kommun!* [Text]. <https://www.svalov.se/nyheter/2024/2024-01-25-skans-hogsta-punkt-finns-i-svalovs-kommun>
- Sveriges geologiska undersökning. (u.å.-a). *Berggrundskarta* [Map]. Hämtad <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-berg-50-250-tusen.html>
- Sveriges geologiska undersökning. (u.å.-b). *Jordartskarta* [Map]. Hämtad <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html>
- Söderåsens Nationalpark. (u.å.-a). *Kulturhistoria*.
- Söderåsens Nationalpark. (u.å.-b). *Områdets historia | Söderåsens nationalpark*. Sveriges Nationalparker. Hämtad 25 maj 2026, från <https://www.sverigesnationalparker.se/sv/upptack-nationalparkerna/soderasens-nationalpark/fakta-om-parken/omradets-historia/>
- Thersner, U. (1818). *Skära Lid från öfre sidan* [Graphic].
- Wastegård, S. (2022). The Holocene of Sweden – a review. *GFF*, 144(2), 126–149. <https://doi.org/10.1080/11035897.2022.2086290>
- Wehn, S., Pedersen, B., & Hanssen, S. K. (2011). A comparison of influences of cattle, goat, sheep and reindeer on vegetation changes in mountain cultural landscapes in Norway. *Landscape and Urban Planning*, 102(3), 177–187. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.04.003>

LUNDS UNIVERSITET

Geologiska institutionen
Lunds universitet
Sölvegatan 12, 223 62 Lund